

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

на дисертаційну роботу Шаповалової А.О.
на тему: «Розвиток інноваційної діяльності малих та середніх підприємств»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність дисертаційної роботи. Глибинні перетворення, які торкнулися усіх сфер життя, та формування нового економічного укладу зумовлюють необхідність активізації та розвитку інноваційної діяльності для забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Саме інноваційне підприємництво виступає вирішальним чинником в забезпеченні прогресивних змін на підприємствах, здатних забезпечити йому можливості функціонування та розвитку в умовах глобальних трансформацій. Кардинальні зміни та сучасні виклики, прискорення появи нових знань та технологій потребують забезпечення адекватності товарів та послуг підприємств високому технологічному рівню, трендам та зростаючим запитам споживачів. Оскільки динамізм економічної системи переважно залежить від гнучкості та адаптивності, особливе значення для відродження та росту економіки України відіграє активне підприємництво та інноваційний розвиток підприємств малого та середнього бізнесу. Миттєва поява феномену нової нормальності, який сформувався унаслідок боротьби з пандемією COVID-19, засвідчує надзвичайно високу швидкість змін та їх проникнення, що вимагає не просто адаптації підприємств, їх товарів та послуг, а суттєвого реформування та революціонування способу виробництва, технологій, організації та управління, що актуалізує необхідність формування нових теоретико-методичних засад розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за наступними темами науково-дослідних робіт: «Формування можливостей інноваційного розвитку в умовах Євроінтеграції» (ДР№ 0118 U 007619); «Інноваційна складова розвитку зовнішньої торгівлі»

(ДР № 0120 U 102464), «Стимулювання розвитку малого бізнесу в Україні» (ДР № 0120 U 101109).

Наукова новизна роботи.

У дисертаційній роботі надано пропозиції щодо удосконалення:

– методичного інструментарію аналізу умов розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, який на відміну від існуючих, поєднує різні рівні економічної системи (глобальний, макро, мікро) (рис. 2.2., с. 83) та включає кількісну складову у вигляді глобальних даних світових організацій (індекси глобальної конкурентоспроможності, індекс інноваційності), систематизованих статистичних показників за виділеними підсистемами;

– науково-практичного підходу до виявлення драйверів та тригерів розвитку інноваційної діяльності МСП, що базується на запропонованому механізмі виявлення впливу глобальних процесів на макросередовище підприємства (рис. 2.46, с. 139) та використанні розробленого стратегічного ВОВ-аналізу (рис. 2.47, 2.48, табл. 2.13, с. 144-146, додаток Д, с. 260-267), який логічно пов'язує передумови (background), можливості (opportunity) та умови прориву (breakthrough) зі станом та змінами чинників зовнішнього середовища, що дозволяє виявити серед них стимули та імпульси інновацій; систему активізації розвитку інноваційної діяльності МСП (рис. 3.1, с. 165), яка побудована на результатах стратегічного аналізу та когнітивного моделювання і відповідає запропонованому принципу органічності інноваційного розвитку, що дозволяє узгоджувати можливості та виклики, визначати засоби та важелі взаємовпливів інфраструктурних та фінансових складових і дає можливість розробляти, обґрунтовувати та обирати оптимальний сценарій для формування умов сприяння такого розвитку;

– аналітичний інструментарій обґрунтування дієвості заходів податкової підтримки інноваційних малих та середніх підприємств, який враховує рівень їхнього інноваційного розвитку та дозволяє визначити оптимальні важелі фіскальної політики для стимулювання інноваційної активності.

Сформульовано авторське бачення категоріально-понятійної сутності розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств (с. 53-55 рис. 1.7 і рис. 1.8.), що полягає в динамічних змінах протікання інноваційних

процесів, які на відміну від існуючих трактувань, реалізуються завдяки п'ятифакторній моделі гнучкості малого та середнього бізнесу та визначають поведінкову складову інноваційного потенціалу підприємств, що сприяє забезпеченню конкурентоспроможності економічної системи шляхом інтеграції в інституційне середовище наукової, виробничої та ринкової діяльності підприємства.

Подальшого розвитку в дисертаційній роботі набули:

- концептуальні засади розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств (рис. 1.11, с.66), які ґрунтуються на інтеграції інституціональної та неокласичної теорії, поєднують специфічні принципи розвитку інноваційної діяльності, інституційний базис, умови зовнішнього середовища, особливості інноваційної поведінки малих та середніх підприємств, що дозволило здобувачу побудувати систему сприяння розвитку інноваційної діяльності таких підприємств відповідно до драйверів та тригерів, які зумовлюють зміни та визначають нові виклики;

- сценарний підхід до обґрунтування вибору фінансових інструментів забезпечення розвитку інноваційної діяльності (рис. 3.14, с. 209), враховує етап інноваційного процесу, варіанти використання фінансових інструментів, що дало змогу автору запропонувати альтернативні джерела і забезпечити покращення доступу до фінансування інноваційної діяльності малих та середніх підприємств.

Практична значущість роботи. Результати дисертаційного дослідження доведені до рівня прикладного інструментарію та впроваджені у практичну діяльність ТОВ «ХАРПРОД» (№200/5 від 11.06.2020) – використано аналітичний інструментарій встановлення впливу інновацій на ефективність підприємства; ПП «БС-СЕРВІС» (довідка про впровадження (№1/09-15 від 15.09.2021) – апробовано модель гнучкості інноваційної поведінки та окреслено умови розвитку інноваційної діяльності підприємства з метою виявлення драйверів, що мотивують, та тригерів, що прискорюють дані процеси.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Ознайомлення з дисертаційною роботою Шаповалової А.О. дозволило установити, що наукові положення, висновки і рекомендації, які одержані за результатами дослідження, свідчать про досягнення мети і

вирішення поставлених завдань. Об'єкт, предмет, мета дослідження коректно визначені та взаємопов'язані. Структура роботи складена грамотно, включені розділи характеризуються логічною послідовністю, повнотою викладення результатів теоретичних та емпіричних досліджень, змістовне наповнення повністю відповідає темі дослідження, що свідчить про цілісність та завершеність дисертаційної роботи. Сформульовані теоретико-методичні положення базуються на достатньо глибокому теоретичному дослідженні, достатньому розумінні сутності, актуальності та специфіки досліджуваної проблематики в сфері малого та середнього бізнесу, характеризуються належним науковим рівнем та практичною значущістю.

Для вирішення поставлених теоретичних та практичних завдань доречно використано комплекс методів дослідження: діалектичної та формальної логіки, системного підходу, контент-аналізу літературних джерел; методи порівняння, індексний, економіко-статистичного, кореляційного та кластерного аналізу; стратегічного аналізу, формалізації та бального оцінювання; когнітивне моделювання, метод імпульсних процесів; методи множинних лінійних економетричних моделей, лінійної багатофакторної регресії, методи рангових значень; сценарний та інші методи. Використана потужна інформаційна база, яка складається з 196 джерел, що у сукупності підтверджує достатню обґрунтованість та аргументованість наукових положень й висновків дисертаційної роботи.

У результаті проведеного дослідження здобувачем одержано вагомий науковий результат у контексті теоретико-методичного обґрунтування та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, який характеризується достатнім рівнем наукової обґрунтованості.

Характеристика основних положень роботи. Основні положення, що винесені на захист, характеризуються належним науковим рівнем, відповідністю темі, меті, об'єкту та предмету дослідження, а отримані наукові результати повною мірою вирішують поставлені завдання.

Позитивної оцінки заслуговує запропонований прикладний інструментарій для вирішення актуальних завдань розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств. Для аналізу умов розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств автором запропоновано методичний інструментарій (рис. 2.2., с. 83), який інтегрує

якісні та кількісні методи дослідження, що сукупності дозволило виявити розриви, проблеми та можливості розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, здійснити порівняльний аналіз ситуації в Україні та світі; проаналізувати світові тенденції розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств.

Оригінальним підходом характеризується розроблений метод стратегічного ВОВ-аналізу (рис. 2.46-2.48, табл. 2.12, с. 144-146, додаток Д, с. 260-267), в якому логічно пов'язано передумови (background), можливості (opportunity) та умови прориву (breakthrough) зі станом та змінами чинників зовнішнього середовища, що дозволило виявити серед чинників макросередовища драйвери та тригери розвитку інноваційної діяльності МСП в Україні.

Розвитку теоретико-прикладних засад сприяє запропонована система активізації розвитку інноваційної діяльності МСП (рис. 3.1, с.165), яка за чіткою позицією автора має засновуватися на результатах стратегічного аналізу та когнітивного моделювання, що у сукупності дозволить узгоджувати можливості та виклики, визначати засоби та важелі взаємовпливів інфраструктурних та фінансових складових, що покращить можливості розробляти, обґрунтувати та обрати оптимальний сценарій для формування умов сприяння такого розвитку і дотримуватися при цьому принципу органічності.

Вирішити прикладні завдання щодо дієвості заходів податкової підтримки інноваційних малих та середніх підприємств дозволив розроблений аналітичний інструментарій визначення оптимальних важелів фіскальної політики для стимулювання інноваційної активності.

Теоретичні здобутки автора пов'язані з подальшим розвитком категоріального апарату, зокрема уточнено сутність поняття «розвиток інноваційної діяльності малих та середніх підприємств» на основі авторської моделі гнучкості, що є доречним, оскільки в основі розуміння покладено ключову особливість даного виду підприємств, яка і визначає їх незаперечну роль у процесах економічного відновлення (с. 53-55 рис. 1.7 і рис. 1.8.). Вирішенню завдань теоретичного характеру також сприяє переконливе обґрунтування автором свого погляду щодо концептуальних засад розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств (рис. 1.11, с. 66), що дозволило цілісно уявити систему в цілому та роль її складових у сприянні

розвитку інноваційної діяльності таких підприємств відповідно до драйверів та тригерів, які зумовлюють зміни та визначають нові виклики.

Позитивної оцінки заслуговує розроблений сценарний підхід до обґрунтування вибору фінансових інструментів забезпечення розвитку інноваційної діяльності, який надає можливість здійснювати вибір оптимального варіанту використання фінансових інструментів із доступних альтернативних джерел, систематизованих та охарактеризованих автором відповідно до етапів інноваційного процесу, що сприяє вирішенню однієї з ключових проблем – достатності фінансування інноваційної діяльності малих та середніх підприємств.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором.

Основні положення і висновки дисертації викладено у 14 опублікованих працях, серед яких: 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття в науковому фахову виданні України, яке включене до міжнародної наукометричної бази Web of Science, 1 стаття Scopus, 6 тез доповідей та матеріалів конференцій; розділ у колективній монографії та свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. Загальний обсяг опублікованих праць за темою дисертації становить 5,9 ум.-друк. арк., з них особисто здобувачеві належить 3,9 ум.-друк. арк.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертаційної роботи Шаповалової А.О. не виявлено порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації).

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації.

1. У параграфі 1.1 табл. 1.1. с. 43 автором подано окремі кількісні критерії віднесення підприємств до малих та середніх. Далі в текстовій формі узагальнено різні підходи до виокремлення якісних характеристики с. 45. Проте не до кінця зрозумілою залишилася позиція автора у питанні цілісного уявлення кількісних та якісних характеристик, що характеризують особливості МСП. Доцільно було б закінчити думку власними міркуваннями відносно якісних характеристик МСП та тим самим обґрунтувати, що ключовою з них є гнучкість, оскільки далі автор пропонує модель гнучкості

5F, яке слушно визначено як поведінкову складову інноваційного потенціалу підприємств.

2. Запропонована у розділі 2 система статистичної інформації діяльності МСП на с. 98 перенавантажена статистичними даними, які рекомендується використовувати у процесі аналізу, зокрема у підсистемі “Виробничо-господарська діяльність”, певні показники більше стосуються загальних економічних результатів діяльності МСП, які опосередковано характеризують інноваційну діяльність МСП.

3. У процесі аналізу стану та тенденцій розвитку малих та середніх підприємств, інноваційних процесів використано дані за різні періоди (параграф 2.1). Зокрема серед періодів дослідження було заявлено періоди до конфлікту на Сході України (2010 р.), але за даний період не всі показники узагальнені та проаналізовані. Слід відмітити різні періоди дослідження й стану та тенденцій розвитку інноваційної діяльності МСП в Європі у параграфі 2.2.

4. Позитивно оцінюючи в цілому ВОВ-аналізу, вважаю за доцільне не використовувати англійські слова (с. 144), а підібрати коректні слова з української мови. Дійсно теоретичне напрацювання у сфері інновацій, економіки, управління насичені словами іншомовного походження, що можна пояснити саме їх походженням, але, коли розробляється вітчизняний науковий продукт краще спиратися на рідну лексику. Наприклад у даному випадку можна було б використати аббревіатуру МПМ-аналіз (можливість, прорив, майбутнє).

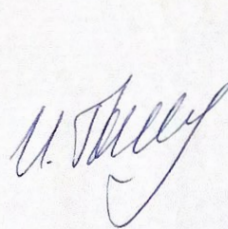
5. Параграф 3.1. має назву «Система активізації інноваційної діяльності малих та середніх підприємств», в якому приділено увагу прикладним аспектам формування умов активізації інноваційної діяльності МСП на макрорівні. Проте незрозумілим залишилося, що має автор під самою системою активізації інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, доцільно було б описово або схематично її представити, що підсилило б даний науковий результат.

6. Дискусійною вважаю позицію автора щодо підходу до формування альтернатив джерел фінансування з позиції етапів розвитку інноваційного проекту рис. 3.14, с. 209. Виходить так, що джерела фінансування на різних етапах одного проекту можуть змінюватися, виникає питання наскільки це доцільне?

Загальний висновок

Дисертаційна робота Шаповалової А.О. на тему: «Розвиток інноваційної діяльності малих та середніх підприємств» є особистою, завершеною науковою працею, яка містить наукові положення, одержані авторкою самостійно. Здобувачем повною мірою на достатньому науковому, теоретичному та практичному рівнях вирішено поставлені завдання та досягнуто мету щодо теоретико-методичного обґрунтування та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств. Отже, в цілому дане наукове дослідження за актуальністю, змістом, повнотою опублікування її результатів у наукових виданнях, обсягом і якістю оформлення відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12 січня 2022 р. № 44. Її авторка, Шаповалова Аліна Олександрівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Професор закладу вищої освіти,
кафедра маркетингу, менеджменту
та підприємництва, Харківський
національний університет імені
В.Н. Каразіна, д.е.н., професор

I.V. Гонтарева

